

Torockó¹

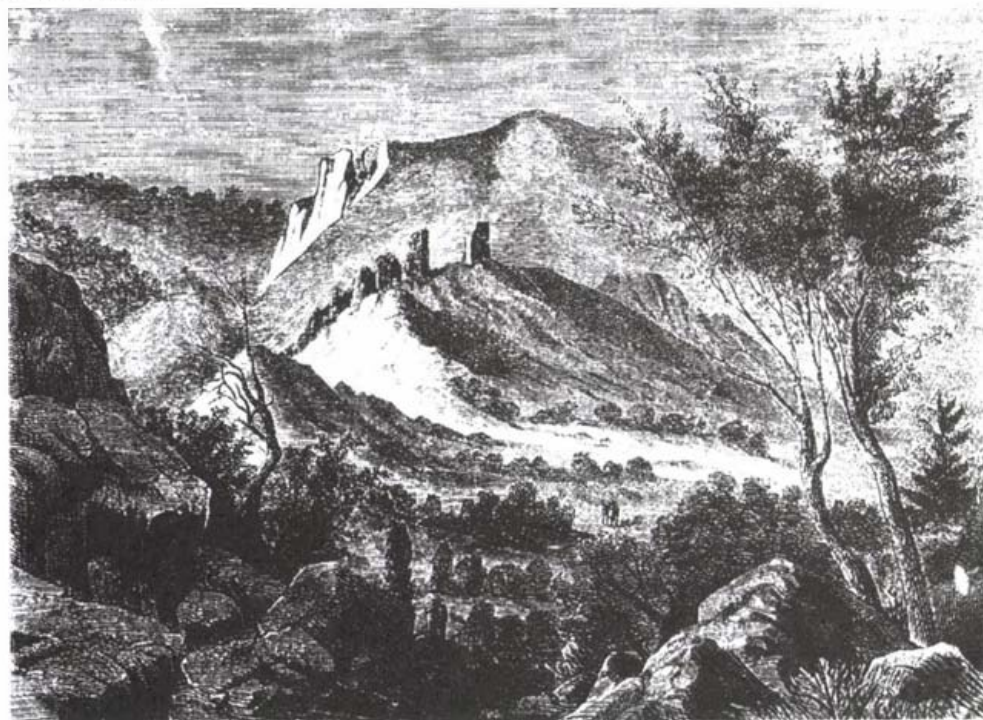
Hogyan is tudnám megidézni azt az élményt, a rácsodálkozásnak azt a fölemelő és lenyűgöző érzését, ami minden alkalommal megejt, s hitem szerint bizonyára mindenkit elfog, aki ellátogat Torockóra, a Kárpát medencének ebbe a gyönyörű, a természet és az ember összefogásából született ékszerdobozába? Amikor először jártam Torockón – idestova 12 esztendeje, éppen október vége felé – háromszor érintett meg a teremtésnek ez a csodája, három tételben élhettem át a Teremtés szimfóniáját.

Első ízben akkor fogott el ez a semmihez sem hasonlítható érzés, amikor, amikor a városka főterén állva föltekinttem a Székelykő félelmetes meredekséggel, 1130 méternyire magasodó bércére, s megéreztem emberi voltom parányi voltát, dermesztő kiszolgáltatottságát.

Másodszorra akkor élhettem át a hely és a táj varázsát, amikor a Székelykő tömbjéről letekintve, madártávlatból láttam a játékszerré tőpörödött, s múltját valóban a sors játékszereként megélt városkára, amely úgy simul a tájba, mint ahogy Torockószentgyörgy mesebeli óriásleánykája kötényében megbújít az ökröcskéivel együtt fölszedett szántóvető.

A harmadik csoda pedig az, amit szívből kívánok minden atyámfíának, ami a vasat kovácsoló, teraszokat művelő, meséket és népdalokat termő, bútorokat virágzó, vásznakat hímző torockói néplélek megismerésekor érint meg és emel föl, s ami talán itt és most, e kiállítás megtekintése nyomán is megtapasztalhatunk.

Vannak tájak, amelyek a nappal és az éjszaka határán a legszebbek, amikor egy részüket még a fényben látjuk, más felüket pedig már a homály fedi. Azt hiszem így van ez a legtöbb vidék, tájegység múltjával is, úgy kell rátalálnunk, hogy az alkony és a verőfény, a mítosz és a valóság összeolvadjon fölöttük. Amikor emlékeim fölfrissítésére elővettem Orbán Balázs A Székelyföld leírásának ötödik kötetét, a két település – Torockó és Torockószentgyörgy – múltját lapozgatva, újból ráébredhettem arra, hogy a történelem igazi varázsa a ráció és a mese határán van.

¹ Elhangzott 2005. október 12-én, a Magyarok Házában rendezett kiállítás megnyitóján.

Torockói utcasor

Torockó lakosságának történelme egy töről fakad a székelyekével, akiknek múltja – mint minden népé – a mítoszok világába vész. Ők magukat a hunok maradékainak tudják, s biztos vagyok benne: ha nem ereszhették volna gyökereiket a legendák korántsem légből kapott világába, nem élhették volna túl kegyetlen sorsukat. De a torockóiaknak még ezen kívül is megvolt a maguk erőt adó mítoszuk. Kunokkal, tatárokkal, mongolokkal való győzedelmes harcok, jutalmul kapott, de később a tűz martalékává lett kiváltságlevelek, ősi jussért való vitézkedések szerepelnek ebben a mitologikus történelemben, ahol a dicsőség, a kiváltság, a diadal mindig kétséges és bizonytalan, de a leveretés, a megtorlás, a tűzvész és az akasztófa nagyon is valóságos.

A torockói székelyeknek is megvolt a maguk siculicidiuma, lemészároltatásuk jó két emberöltővel megelőzte a madéfalviékét. Az osztrák hadak két alkalommal is – 1702-ben és 1704-ben – éjszaka zúdultak az alvó falura, s a templomba is betörve mészárolták az embereket. A farkasok nyomában pedig ott jártak a hiénák, a szomszédos falubéli oláhok, akik Erdély oly sok vidékéhez hasonlóan minden történelmi katasztrófa idején uszíthatók voltak a védetlenül maradt magyarságra. A hagyomány szerint – mint Orbán Balázs írja – „e rémnapok emlékére vannak a torockói házak ablakai kívülről veres szegélyzettel körülvéve, ezen minden évben megújuló emlékjelt tartják fenn a torockói anyák, hogy az utódoknak, valahányszor az ablakon kitekintenek, mindig eszöbbe jussanak azon gyötrelmek és kínzások, amelyeket elődeik a szolgaságnak sötét napjaiban szenvedtek.”

A kiváltságaikat veszített, osztráktól, oláhtól, de saját uraiktól is szorongatott torockaiak még „csalóka levél”, készítettésével is megpróbálkoztak. Ez a hamis okirat volt az alapja a torockaiak Stájerországból való, XIII. századi betelepülése meséjének. A torockai magyarok tehát kisebbségnek, nemzetiségnek hazudták magukat Magyarországon, hogy élhetőbb feltételeket remélhessenek. Érdemes elgondolkodnunk ezen a jelenségen, mikor azon tűnődünk, hogy mikor is került a magyarság – Németh László szavaival – kisebbségi sorba a saját hazájában!?

Torockó népének azonban nemcsak ellenségeivel kellett megküzdenie történelme során, hanem az anyaggal, a megélhetését jelentő *vassal* is. Míg a torockószentgyörgyi vár jobbágynai a föld felszínét szántották, Torockó népe a föld mélyét tárta fel. A már említett torockói csodák

harmadikaként a vas mindenhatósága nyűgöz le minden találkozáskor. A település, de talán egész Erdély történelme forrt össze az itt bányászott, olvasztott, kalapált, az emberi leleménnyel célszerűen formált vassal. A néprajzkutató Kós Károly írja, hogy Torockó vasműveisei az újkor minden hűbéréllenes – s tegyük hozzá nemzeti függetlenségi – megmozdulásának *fegyverkövácsei* voltak. A torockói vas azonban nemcsak vért ontott, nemcsak a halált osztotta, hanem az életet is szolgálta. Messzi földön híre volt az itt készült ekevasnak, sarlónak, kaszának, kapának, szerszámnak, a különféle művészi vasmunkának. És nem csak a kovácsok – magyarul vasverők – éltek a föld kincseiből, hanem a bányászok, a szénégetők, a lovasgazdák, a szekeresek, a vaskereskedők is. Kaptak a vasukért fát, gabonát, posztót, lovat, hámot, bútort, s ki tudja még milyen portékákat. S ha Torockó megejtően szép, harmonikusan épült házsorai között járunk ámulva látjuk, mi minden készült itt vasból: az ablakok zsalugáterei, az ajtók zárai – itt nem készül fából a kilincs! –; az ablakok, ajtók gazdag vasalása, a sokszor művészi ablakrácsok, de még a kemencék bőséges vasalásai is a vasban való gazdagságról mesélnek.

A Mária Teréziától visszakapott kiváltság és a vas tette fejlett, polgárosodott kisvárossá, majd később iparosságból, építőiparosságból élő közösséggé Torockót és népét. Mellette bizony a szegényebb testvér szerepe jutott a jobbágyságtól csak 1848-ban úgy-ahogy megszabadult Torockószentgyörgynek. Ők a föld felszínén lévő dolgokból igyekeztek megélni, de a minőségre, az intenzívebb mezőgazdaságra való törekvés – akárcsak Torockón a teraszos gazdálkodás –, itt is eredményes. Ha jól körülnézünk a nagyenyedi piacon, hamar megtaláljuk a mákot, hagymát, virágot és virágmagot áruló torockószentgyörgyi földműveseket.

Manapság azonban már Torockó két településének magyarsága is egyre kevésbé tud megélni a földből és a két keze munkájából. De a gondviselés megadta nekik mindazt, ami a harmadik évezredben értéket jelent és megélhetést nyújthat ezen a földön. Ez pedig az Isten és az ember alkotta táj szépsége és harmóniája. Hallom, a Világörökségre pályáznak, s gondolom meg is van rá az esélyük. Az a körülmény pedig, hogy a Székelykő szaiklaorma a magasságot méri, az egykori mezőváros Torockó és a szentgyörgyi vár a múlt mélységeit jelzi, ki is jelöli számukra a jövő útját. A kő és a vár majd elvarázsolja, a szépséges házak és utcák, népművészeti gyűjtemények megnyugtatják és pihentetik a messziről érkező vándorok globalizációtól kínzott idegeit. A hagyomány szépsége és biztonsága, s az itt élő emberek szellemi gazdagsága lelki gyógyulást, a szentgyörgyi föld termékeinek ízletessége földi örömeket szerezhet az idelátogató idegeneknek.

Halász Péter

Hagyományőrző „tuféliek” Komáromban

Az 1946–1948 között a csehszlovák és a magyar állam között lefolytatott un. lakosságcsere témája az azt követő 10–15 évig tabu volt. Ma is csak a középkorú, vagy az idős emberek tudják, hogy mit takar valójában ez a szó. A fiatalok nem hallottak róla, s a történelemkönyvek anyagából is kimaradt. E szomorú esemény minden részletére csak azok az emberek emlékeznek, akik szenvedő alanyai voltak.

Nem vagyok született komáromi. 1947-ben én is vagonban érkeztem Magyarországra az akkori Csehszlovákiából, Gútaról, a lakosságcsere során. Szülőfalumból Érsekújváriba hordták az ingóságainkat teherautóval, onnan Szobon és Budapestben átvittek bennünket a Dél-Alföldre, Mezőberénybe. Ugyanerre a sorsra jutott az általam vizsgált hét dél-szlovákiai falu: Komáromszentpéter, Hetény, Madar, Izsa, Martos, Naszvad és Gúta sok családjá, de őket Magyarország Közép- és Dél-Dunántúli területére, a Duna-Tisza közének déli részére, valamint a Dél-Alföldre telepítették. Megérkezésük több szempontból is meglepetést okozott számunkra, egyrészt a vasúti- és közúti szervezetlenség miatt, másrészt, mert legtöbbször az éppén akkor kitelepített sváb családok házába irányították. Tragédiaként élték meg ezt a szituációt a csehszlovákiai magyar betelepített, és a Magyarországon élő, onnan kitelepített sváb családok.